

ICIP WORKING PAPERS:
2009/4

Les identitats de Hezbollah i la seva rellevància per a l'estudi de la cultura i la religió en les Relacions Internacionals

Pol Morillas Bassedas

INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL

PER LA PAU

Les identitats de Hezbollah i la seva rellevància per a l'estudi de la cultura i la religió en les Relacions Internacionals

Pol Morillas Bassedas*

**Institut Català Internacional per la Pau
Barcelona, desembre 2009**

* Es va presentar una versió prèvia d'aquest article al Departament de Relacions Internacionals de la London School of Economics (LSE) en el compliment dels requeriments del Màster en Ciències de les Relacions Internacionals. L'autor voldria agrair a Maria Pallares el seu suport en cada etapa d'escriptura, als companys estudiants i professors de l'LSE que van comentar versions anteriors d'aquest article, i als participants del seminari que va tenir lloc a l'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP) per les seves aportacions tan útils. L'autor voldria també agrair a l'ICIP i, particularment, al seu President, Rafael Grasa, per la publicació d'aquest treball.

© 2009 Institut Català Internacional per la Pau

Gran Via, 658, baix. 08010 Barcelona (Espanya)
T. 0034 93 554 42 70 | F. 0034 93 554 42 80
recerca.icip@gencat.cat | www.icip.cat

Editors

Javier Alcalde i Rafael Grasa

Consell editorial

Pablo Aguiar, Alfons Barceló, Catherine Charrett, Gema Collantes,
Caterina Garcia, Abel Escribà, Vicenç Fisas, Tica Font, Antoni Pigrau,
Xavier Pons, Alejandro Pozo, Mònica Sabata, Jaume Saura,
Antoni Segura i Josep Maria Terricabras

Traducció

Joan Balcells

Disseny gràfic

Cla-se

ISSN

2013.5793 (edició en línia)

2013.5785 (edició en paper)

DL

B-38.039-2009

Tots els drets reservats

SUMARI:

1. INTRODUCCIÓ

2. INTRODUINT LES IDENTITATS CULTURALS I RELIGIOSES EN LES RI

2.1. LA CONCEPCIÓ ANTROPOLOGISTA

2.2. LA CONCEPCIÓ POLÍTICA

2.3. LES RELIGIONS CULTURALS I RELIGIOSES AL PRÒXIM ORIENT

3. EL CAS PRÀCTIC DE HEZBOLLAH

3.1. UNA VISIÓ GENERAL DE HEZBOLLAH

3.2. LA IDENTITAT RELIGIOSA DE HEZBOLLAH

3.3. LA IDENTITAT DE RESISTÈNCIA DE HEZBOLLAH

4. CONCLUSIÓ

BIBLIOGRAFIA

1 – INTRODUCCIÓ

L'objectiu d'aquest *working paper* és avaluar el paper de les identitats religioses i de resistència en la transformació i les relacions internacionals de Hezbollah¹. S'analitzaran conjuntament la identitat religiosa i els interessos materials d'aquest moviment Islàmic, i s'argumentarà que, en la política interior i regional, Hezbollah no ha fet prevaldre el dogma religiós sinó els interessos materials, en el moment en què tots dos factors han estat inconciliables. Per dur-ho a terme, s'utilitzarà un marc teòric basat en el ressorgiment de les identitats culturals i religioses en les Relacions Internacionals (RI). La identitat es concebrà en els termes de Wendt, és a dir, com “una característica dels actors intencionals que genera disposicions de motivació i de comportament [i que està] arrelada en les autointerpretacions [subjectives] de l'actor” (Wendt, 1999, p. 224). Al mateix temps, la identitat religiosa d'un actor internacional es considera part integrant de la seva identitat cultural que, al seu torn, és part de la seva més àmplia identitat subjectiva i autointerpretada.

Des d'una perspectiva menys teòrica, el discurs públic d'un moviment com Hezbollah pot ser considerat un reflex de la seva pròpia identitat. Aquest discurs pot emfatitzar en major o menor mesura els diferents aspectes de la identitat del moviment, segons quin sigui el context internacional amb el que interactua. Aquest article analitza els discursos religiosos i de resistència de Hezbollah, la prominència dels quals ha depès dels contextos regional i nacional.

La literatura sobre el ressorgiment de les identitats culturals i religioses es divideix en dues concepcions ben distingides, segons el paper d'aquests factors a l'hora de definir el comportament dels actors internacionals. Després d'examinar els trets distintius de les dues escoles de pensament, aquest article argumentarà que la interpretació política de les identitats culturals i reli-

1. Al llarg d'aquest article, s'utilitzarà l'ortografia més comuna de Hezbollah, tot i que s'han mantingut altres denominacions, com ara Hizbullah o Hizballah, en cites o referències bibliogràfiques.

gioses és més útil per entendre el comportament dels actors internacionals, com ara Hezbollah, que la interpretació antropologista. La interpretació política subratlla la necessitat de concebre les identitats culturals i religioses tenint en compte també una vessant objectivista, com, per exemple, els interessos materials i les ambicions geoestratègiques.

Aquest article parteix de la idea que Hezbollah és un cas pràctic adequat per confirmar la preferència per la interpretació política de les identitats culturals i religioses en les RI. Hezbollah ha estat considerat durant molt de temps el cas pràctic més paradigmàtic de l'exportació de la Revolució Iraniana² i un clar exemple dels moviments islamistes d'èxit. Per tant, si la transformació de Hezbollah i les seves relacions amb les potències estrangeres han respost a unes consideracions pragmàtiques i objectivistes en lloc del dogma religiós, com s'argumentarà, aquest cas pràctic aporta proves que recolzen la interpretació política de les identitats culturals i religioses en les RI.

Al capítol dedicat a Hezbollah, es prestarà especial atenció als nivells d'anàlisi nacional i regional. En estudiar el Líban des d'una perspectiva de RI, un dels grans reptes és avaluar la influència de les potències estrangeres a la política interior. Hezbollah no n'és una excepció, i les potències regionals han jugat un paper crucial en el seu naixement i evolució. S'estudiaran aquí els trets nacionals de Hezbollah juntament amb els esdeveniments regionals que han influït en la seva transformació d'un moviment panislamista amb suport iranià a un partit polític majoritari amb una branca armada. De la mateixa manera, els esdeveniments regionals, tals com la transformació de la política exterior iraniana o la invasió del sud del Líban per part d'Israel, s'analitzaran com elements que afecten la *raison d'être* de Hezbollah.

Tot i que la implicació de Síria amb Hezbollah també es tractarà breument, aquest *working paper* se centrarà en la influència iraniana en el moviment islamista. Dues grans raons s'amaguen rere aquesta decisió. D'una banda, l'Iran és el mentor ideològic i religiós de Hezbollah. El programa polític d'aquest moviment es deriva de la Revolució Islàmica iraniana, els dirigents

2. Es proposa aquesta tesi a Kramer 1990; Jaber 1997; Alagha 2006; i Norton 2007a.

de la qual van aportar el suport financer, polític i logístic per a la fundació de Hezbollah (Saad-Ghorayeb 2001, 14). Si l'objectiu d'aquest article és, en part, donar compte del paper de la identitat religiosa de Hezbollah, cal centrar-se en l'Iran, un país que ha creat una aliança d'ordre ideològic transnacional amb Hezbollah, en lloc de l'associació d'ordre polític que existeix entre aquest moviment i Síria (Alagha 2006, 188). Els esdeveniments crucials que afecten Hezbollah, així com la implicació de Síria en la política libanesa des del final de la guerra civil, la seva retirada al 2005 o el seu paper des de l'assassinat del que havia estat primer ministre Rafiq al-Hariri només es mencionaran de passada.

D'altra banda, l'aliança sirio-iraniana i els seus interessos geoestratègics regionals al Pròxim Orient poden considerar-se suficientment estables com per centrar-se només en la política estrangera d'un dels socis (Goodarzi 2006). Segons aquest autor, ambdós països persegueixen neutralitzar la influència americana i les capacitats ofensives israelianes a la regió. En conseqüència, els interessos de Damasc i de Teheran en relació a Hezbollah han estat més complementaris que independents al llarg del temps (Goodarzi 2006, 7-8). Donat que ambdós actors comparteixen els objectius a la política de poder del Pròxim Orient, aquest *working paper* se centrarà en el paper que l'Iran ha jugat en modelar les identitats religiosa i de resistència de Hezbollah.

Finalment, cal afegir una advertència temporal per al marc d'aquest article: diversos dels esdeveniments analitzats aquí fan referència a episodis que van tenir lloc durant la dècada dels anys 90. És el cas de la incorporació de Hezbollah al sistema polític del Líban, el canvi en la política exterior de l'Iran des del final de la guerra Iran-Iraq i de la mort de l'Aiatol·là Khomeini, i la formació d'un front de rebuig d'Israel. Tot i així, aquests esdeveniments proporcionen línies vàlides per entendre fenòmens actuals. Hezbollah participa encara en les eleccions nacionals i locals i, de fet, ha enfortit la seva implicació a l'arena política del Líban des que va entrar al govern nacional per primera vegada al 2005. De manera similar, les seves relacions amb l'Iran no semblen haver canviat substancialment durant l'última dècada. Ni tampoc no ho ha fet la lluita de Hezbollah contra Israel, que continua atraient l'atenció mundial des de la guerra del Líban del 2006.

Per tal de desenvolupar aquesta anàlisi, l'article s'estructurarà de la següent manera. Es començarà presentant el debat sobre el ressorgiment de les identitats culturals i religioses entès com un intent més ampli per a incloure els factors "ideacionals" a la disciplina. Aquí s'estudiaran els criteris principals de les dues interpretacions de les identitats culturals i religioses –l'antropologista i la política– i es reivindicarà que és més adequat utilitzar la segona interpretació en els debats de la disciplina. Després d'introduir els elements principals que fan del Pròxim Orient un bon cas pràctic de les influències d'aquestes identitats, aquest article presentarà el cas pràctic de Hezbollah. Després d'una breu visió general de les particularitats i els esdeveniments més característics d'aquest moviment, el tercer capítol es dividirà en dues seccions per analitzar la identitat de Hezbollah. En primer lloc, es considerarà l'evolució de la identitat religiosa de Hezbollah cap al pragmatisme i l'adaptació d'aquest moviment als interessos nacionals. En segon lloc, es plantejarà que la identitat de resistència de Hezbollah és un tret constant al llarg de la seva existència. La interacció entre aquestes dues identitats crearà el marc per a una secció de conclusió que vincularà les suposicions teòriques d'aquest *working paper* amb els resultats revelats pel cas pràctic i es plantejaran noves línies d'estudi per a una recerca més aprofundida.

2. INTRODUINT LES IDENTITATS CULTURALS I RELIGIOSES EN LES RI

Durant les dues últimes dècades, una quantitat considerable de literatura sobre teoria de les RI ha estat consagrada al paper de la cultura i de la religió en la política internacional contemporània. Com una part d'un intent més ampli d'incloure els factors conceptuals en l'estudi de la disciplina, diversos autors han posat en dubte teories convencionals amb el que Stephanie Lawson ha denominat el "gir cultural" (Lawson 2006). Introduir la cultura a les RI ha generat un intens debat entre autors que defensen una visió antro-

pologista del paper de les identitats culturals i religioses en les RI i autors que adopten la interpretació política. El marc teòric d'aquest *working paper* esbossarà les diferències principals entre aquests arguments i conclourà que la interpretació política d'aquestes identitats és més útil per comprendre els esdeveniments actuals de la política internacional, i especialment el cas pràctic presentat a la segona part d'aquest article.

Havent presentat el marc teòric, l'article aplicarà aquest debat al Pròxim Orient. Raymond Hinnebusch (2005) ha utilitzat la distinció entre constructivistes i utilitaristes per avaluar el paper d'aquestes identitats en les relacions internacionals del Pròxim Orient. S'analitzarà si la seva concepció de l'impacte d'aquests factors a les relacions internacionals del Pròxim Orient reforça la nostra conclusió, que prioritza la visió política de les identitats culturals i religioses. Aquesta discussió crearà el marc necessari per a l'avaluació de les identitats religiosa i de resistència de Hezbollah en la seva transformació i relacions estrangeres.

Abans d'esbossar els principals arguments teòrics que envolten l'impacte de la cultura i la religió a la disciplina, és rellevant fer un repàs dels principals esdeveniments que han fet que els acadèmics fixin la seva atenció en un camp d'estudi de les RI prèviament apartat i pràcticament absent (Halliday 2000a). S'han proposat diverses raons per explicar la marginalització d'aquests factors en el desenvolupament de la teoria de les RI³. La naturalesa occidentalocentrista de la disciplina, les presumpcions de Westfàlia i el compromís per al suport a una epistemologia positivista constitueixen les raons principals que defensen autors com Thomas (2005) i Fox i Lander (2006) per introduir de nou la cultura i la religió a l'estudi de les RI.

El final de la Guerra Freda va actuar com a desencadenant per qüestionar els supòsits tradicionals, al voltant dels quals s'havien erigit les escoles de pensament. Es van culpar les teories predominants, com el neorealisme, de no haver estat capaces de preveure i entendre el canvi pacífic en les relacions

3. Lawson ens recorda que l'abandó de la cultura durant el període de la Guerra Freda no és cert per a totes les escoles de pensament de RI. Cita com a exemple el treball de Hedley Bull i altres acadèmics de l'Escola anglesa per exemplificar com aquests temes estaven inclosos en l'ordre del dia de la teoria en RI (Lawson 2006, 68). Tot i així, també val a dir que la cultura ocupava una posició secundària en la literatura durant el període històric en què la política internacional estava dominada per la política de poder, i l'ortodòxia de la disciplina era el neorealisme.

internacionals (Ned Lebow 1995). Es va considerar que això era una conseqüència directa de la seva ontologia centrada en l'estat i la seva focalització en la política de poder de caire materialista. A més de l'enfonsament del realisme com a teoria predominant en RI, dos altres esdeveniments teòrics van contribuir al retorn de les identitats culturals i religioses a la disciplina.

Per una banda, l'auge del constructivisme com la “nova ortodòxia”⁴ va ampliar l'anàlisi de les identitats socialment construïdes, obrint el camí cap a l'estudi de factors culturals. El treball d'Alexander Wendt sobre la construcció de les identitats i interessos d'estat a través de factors més intersubjectius que materials es pot considerar el tret de sortida de la valoració de la identitat i dels factors conceptuals en l'estudi de la política mundial (Wendt 1996, 1999)⁵. El final de la Guerra Freda va facilitar l'aparició d'enfocaments teòrics i metodològics alternatius en l'estudi de les RI (Lawson 2006, 2). En aquest sentit, es pot estudiar el constructivisme com un exemple crític sobre la necessitat de reprendre “el tren de la cultura” en la disciplina de les RI (Lapid 1996).

Per l'altra, es va revelar una inquietud més normativa en el paper de la cultura i la religió en l'era post-Guerra Freda amb el controvertit “Xoc de Civilitzacions” de Samuel Huntington. El seu article, publicat a principis dels anys 90, defensava que “la font bàsica del conflicte en aquest nou món no seria fonamentalment ideològica o fonamentalment econòmica, [sinó] cultural”, essent les “línies de falla” entre civilitzacions –definides especialment en termes religiosos en el cas de la civilització islàmica– les “línies d'enfrontament del futur” (Huntington 1993, 22).

L'auge del constructivisme i la tesi de Huntington es poden considerar alguns dels intents de comprendre els esdeveniments en política internacional plantejats des del final de la Guerra Freda, que demanava enfocaments teòrics més amplis de mira. L'erupció dels nous moviments nacionalistes separatistes, les guerres de desintegració de l'antiga Iugoslàvia, el conflicte ètnic ruandès i l'augment de l'extremisme religiós van empènyer els acadèmics de

4. Si bé l'autor és crític amb aquest concepte, s'aprofita aquí l'expressió del treball de Kratochwil (Kratochwil 2000).

5. És rellevant remarcar que les teories com el postmodernisme, la teoria crítica i el feminisme ja han inclòs l'estudi de la identitat a la teoria de les RI abans de la consolidació del constructivisme, tot i que possiblement amb menys èxit (vegi's Lawson 2006; Thomas 2005).

les RI a ampliar el seu camp de recerca amb la identitat, la cultura i la religió com a factors clau rere el comportament dels actors internacionals. Més recentment, les accions realitzades sota l'estendard de l'Islam, com els atacs terroristes de l'11 de setembre, o l'impacte de la globalització en les identitats culturals no han pogut fer més que consolidar l'interès dels acadèmics de les RI en aquests temes.⁶

Aquest article examinarà a continuació com la disciplina ha incorporat les identitats culturals i religioses en el seu camp de recerca. S'identificaran dues grans escoles de pensament. En primer lloc, la concepció antropologista de les identitats culturals i religioses, que pressuposa que aquests factors tenen una naturalesa essencialista i determinant. I en segon lloc, la interpretació política, que entén que aquests factors interactuen amb les estructures materials. Defensarem l'ús de la segona interpretació de les identitats culturals i religioses en les RI, assumint que la seva interacció amb factors materials és la manera més fiable de valorar la seva influència en la política mundial.

S'utilitzarà la definició de Verweij et al., concebent la cultura com "qualsevol sistema de significats, percepcions i valors compartit interpersonalment" (Verweij et al. 1998, 2). Aquesta definició, emmarcada per una visió constructivista segons la qual "les identitats i els interessos no vénen donats sinó que estan construïts socialment" (Wendt 1996, 48), permetrà la comparació entre les concepcions antropologista i política. Mentre que la interpretació antropologista de la cultura i la religió situa l'accent especialment en la natura i l'essència d'aquests "significats, percepcions i valors", la visió política subratlla la seva condició "compartida" i interactiva.

2.1. LA CONCEPCIÓ ANTROPOLOGISTA

Stephanie Lawson ha escrit que "sempre existeix el perill de ser víctima del poder de les pròpies construccions" (Lawson 2006, 34). Aquesta afirmació pot aplicar-se a aquells autors que han emfatitzat el paper de les identitats

6. Vegi's, per exemple, els treballs de Thomas (2005), Fox i Sandler (2006), i Tomlinson (2003).

culturals i religioses però que, fent-ho, han convertit aquests elements en un absolut. Així, han acceptat la seva existència independent i la seva naturalesa apriorística. L'”essència” dels actors internacionals esdevé un factor autoexplicatiu del seu comportament, cosa que implica que no es pot avaluar el pes relatiu d'aquestes identitats en relació als interessos materials o geoestratègics.

Aquesta interpretació del paper de les identitats culturals i religioses s'anomenarà *antropologista*, en la mesura que concep la cultura com una “part integrant de la naturalesa humana (...), de fet, constitutiva de la naturalesa humana” (Jahn 2000, xii). Segons aquesta escola de pensament, els actors internacionals organitzen les seves relacions socials, les seves concepcions d'honor i culpa, o la seva manera de tractar el conflicte en funció d'un rerefons cultural perenne (Verweij et al. 1998, 6). No hi ha dubte, aleshores, que, “donat que la disciplina de les Relacions Internacionals no proporciona una definició satisfactòria de cultura, és rellevant buscar-la en aquella disciplina que es preocupa (...) professionalment de la cultura: l'antropologia cultural” (Jahn 2000, 3).

La visió antropologista de la cultura i la religió en RI es pot considerar una evolució del treball d'acadèmics com Edward Said. El seu *Orientalisme* va tenir un impacte més que remarcable en el “Xoc de civilitzacions” de Samuel Huntington, que veu la cultura i la religió com els principals factors que marquen la divisió del món en set o vuit civilitzacions (Huntington 1993). La convergència dels punts de vista de Said i de Huntington sobre el món islàmic i àrab és sorprenent.

Com ens recorda Halliday, les publicacions orientalistes es basen en una sèrie de premisses generals sobre el Pròxim Orient que ens permeten classificar-les dins la concepció antropologista de les identitats culturals i religioses. Entre aquestes premisses, l'Orientalisme entén l'Islam com una variable independent, un factor aclaridor de la gran majoria de l'evolució dels esdeveniments a la regió. De la mateixa manera, considera que aquests esdeveniments estan arrelats en una identitat islàmica atemporal que pressuposa la impossibilitat de canvi, especialment cap a un sistema polític liberal i secular (Halliday 1996, 202-203). Ambdós elements ens permeten considerar l'orientalisme

com un treball de fons per a aquells autors que consideren que la cultura i la religió tenen una naturalesa apriorística i una existència determinant. Fins i tot treballs més recents, ben connectats amb el camp de les RI, semblen acollir-se a la concepció antropologista de les identitats culturals i religioses. Per exemple, Scott Thomas pregunta: “I si hi hagués diversos camins per ser modern, mantenint les tradicions culturals i religioses de les societats arrelades en les principals religions mundials?” (Thomas 2005, 11).

Com s’ha argumentat anteriorment, la concepció antropologista de la cultura i la religió en les RI tanca el camí a valorar la seva incidència relativa al comportament dels actors internacionals. La naturalesa d’aquestes idees és absoluta, i el seu impacte en el comportament d’aquests actors, determinant. Com veurem a la segona part d’aquest article, tanmateix, és imperatiu valorar el paper de l’Islam com *una* de les diverses identitats que influeixen en la transformació i les relacions estrangeres dels moviments islàmics com ara Hezbollah. Si el nostre objectiu és donar compte de la influència de les identitats religioses al Pròxim Orient, només podrem fer-ho considerant el factor religiós juntament amb els interessos materials i geoestratègics, i no mitjançant premisses essencialistes.

2.2. LA CONCEPCIÓ POLÍTICA

Enfrontada a aquest “nou reduccionisme cultural”, com Fred Halliday l’ha anomenat (Halliday 2000a), es pot identificar una segona concepció del paper de les identitats culturals i religioses. Es tracta del que es podria denominar una interpretació *política*, que entén la cultura i la religió com una de les moltes variables que defineixen el comportament dels actors internacionals. La seva existència no és independent dels factors socials, polítics i econòmics, tot i que les identitats culturals i religioses podrien esdevenir variables poderoses per crear aliances, determinar la posició estratègica dels actors internacionals o definir les seves polítiques exteriors. Aquesta interpretació també reconeix que les prioritats de cada actor poden canviar al llarg del temps, i les afiliacions religioses o culturals no impedeixen aquests canvis.

Per tant, la cultura es pot definir com “la força o el grup de forces que determina una autoidentitat predominant d’un col·lectiu de persones específic i considerable” (Shaffer 2006, 2). Aquesta definició ens permet desenvolupar el concepte d’identitat cultural, considerant-la una variable que es pot mesurar juntament amb altres. Avaluar el paper de les identitats culturals i religioses revela el que Shaffer considera “la principal dicotomia d’interessos”, és a dir, interessos materials en oposició a interessos culturals i ideològics no materials (Shaffer 2006, 2-3).

Aquest segon ús de la cultura i la religió és proper al paradigma constructivista de les RI. Acadèmics com Yosef Lapid han suggerit que els nous enfocaments de la cultura i la identitat haurien de donar compte de la naturalesa socialment construïda d’aquests factors, en oposició als que els consideren fonamentalment adquirits. També afirma que la seva pertinència hauria d’entendre’s per les seves característiques dinàmiques i opcionals, més que per les estàtiques i deterministes (Lapid 1996, 7). De la mateixa manera, Wendt ha assenyalat que les identitats i els interessos han de tractar-se com “variables dependents i endògenes en la interacció” (Wendt 1996, 53). Aquesta observació suggereix que les identitats –incloent-hi les culturals i religioses– i els interessos han de ser estudiats com dues variables interactives del comportament d’un actor internacional. El pes relatiu d’aquestes variables està subjecte a l’evolució, que difereix d’aquella suposada estabilitat que pregona la concepció antropologista. Evidentment, això no significa que les identitats són insignificants en el comportament d’aquests actors, sinó que les identitats culturals i religioses poden considerar-se només dos factors dels molts que influeixen en la conducta d’un actor en les relacions internacionals i que la seva pertinència és fluctuant en funció del temps i dels contextos nacionals i internacionals. S’aplicarà aquest mètode en l’anàlisi de la transformació i les relacions estrangeres de Hezbollah. Com s’exposarà més endavant, la identitat islàmica d’aquest moviment ha evolucionat al llarg del temps en funció d’una decisió pragmàtica de participar en les eleccions libaneses, així com també en relació a la seva identitat de resistència i la seva posició geoestratègica regional.

Això ens porta a subratllar que les identitats culturals i religioses “depenen del context” (Lawson 2006). El contextualisme es defineix com “l’estudi de

la manera com els contextos expliquen, o la visió segons la qual l'explicació és impossible o excessivament incompleta, si no es té en compte el context" (Lawson 2006, 37). En aquest sentit, alguns contextos polítics facilitarien el ressorgiment de la cultura i la religió com a forces discursives, mentre que altres conduirien cap a una disminució de la pertinència d'aquests factors pel que fa als interessos pragmàtics o materials. S'utilitzarà aquesta idea a l'anàlisi de la transformació de Hezbollah durant els anys 90. Com podrem veure, el context regional després de la guerra Iran-Iraq i la mort de l'Aiatol·là Khomeini van provocar un canvi remarcable en la política exterior iranianiana que, a la vegada, va afectar la posició de Hezbollah al sistema polític de la postguerra civil del Líban, així com la formació d'un front de rebuig d'Israel.

2.3. IDENTITATS CULTURALS I RELIGIOSES AL PRÒXIM ORIENT

El Pròxim Orient s'ha considerat sovint un bon cas pràctic per analitzar la influència de les identitats culturals i religioses en la política de la regió (Dalacoura 2000, Hinnebusch 2005, Telhami i Barnett 2002). L'Islam polític i les identitats transnacionals, com ara el panarabisme o el panislamisme, proporcionen elements adequats per avaluar el paper de la identitat a l'hora de definir la política exterior dels països del Pròxim Orient i la posició dels actors no estatals.

Olivier Roy defineix l'islamisme simplement com una ideologia política basada en la religió islàmica i integrada en tots els aspectes de la societat. Així, es dóna compte de la unificació del fet religiós i polític en la mateixa esfera i es pretén establir un estat islàmic mitjançant l'acció política (Roy 1996). L'estudi dels fonaments religiosos se substitueix per una reinterpretació selectiva de la creença religiosa i es dirigeix vers un objectiu més ampli de definir la política als països musulmans (Halliday 2000b). Per tant, els moviments islamistes rebutgen el concepte secular de l'estat-nació. El consideren il·legítim en la mesura que no engloba els principis de l'islamisme (Dalacoura 2001).

Els vincles entre les societats musulmanes en un nivell supranacional es creen mitjançant ideologies com ara el panislamisme, les arrels del qual procedeixen del concepte de l'*umma* o la comunitat de tots els creients musulmans. L'*umma* vincula les societats i els moviments islamistes eludint els governs i els estats nacionals, cosa que significa un desafiament de l'estat-nació tant en sentit ideològic com polític (Dalacoura 2001, 236). Segons els moviments islamistes, la solució a la fragmentació dels països musulmans en diferents estats-nació radica en la restitució dels governs islàmics unint-los en una única entitat política panislàmica. Aquest programa polític, encara que abandonat a la pràctica, s'inclou als documents fundacionals de Hezbollah.

L'auge de l'islamisme com a ideologia transnacional va arribar al seu punt àlgid durant els anys 70. Descrit per Roy com una nova forma d'un moviment del Tercer Món (Roy 1996, 1), va convertir-se en la contra-ideologia política legitimadora capaç de mobilitzar les poblacions musulmanes d'arreu del món contra els règims al poder (Hinnebusch 2005, 156). La Revolució Islàmica a l'Iran al 1979 va captar l'atenció mundial quan va aconseguir establir un projecte polític sota l'estendard de l'Islam. La reclama de l'Aiatol·là Khomeini "ni l'Est ni l'Oest" només un "Iran de debò", basada en la legitimació de l'Islam, reclamava un projecte panislàmic per al món musulmà (Maloney 2002). En conseqüència, l'exportació de la revolució va convertir-se en un dels objectius més importants de la política exterior de l'Iran⁷. Això va fer que alguns autors afirmessin que els esdeveniments del 1979 representaven el primer compromís oficial d'un estat per implementar l'Islam polític (Fuller i Rahim Francke 1999).

Segons Halliday, l'impacte de l'agitació islàmica al Pròxim Orient ha estat considerable, ja que ha marcat els comportaments polítics de la regió i ha fomentat la conscienciació política islamista (Halliday 2000b, 135). Tot i així, en la mateixa línia del que s'ha analitzat anteriorment, és rellevant considerar si aquest impacte s'hauria de llegir mitjançant un prisma ideològic i religiós, o un de polític. S'ha considerat que diverses de les polítiques del govern de Khomeini han beneficiat més els interessos de l'estat que els de la

7. Vegi's Ramazani (1990) per a una discussió sobre l'objectiu de la política exterior de l'Iran per exportar la Revolució Islàmica.

religió, com és el cas dels acords per la revocació de la *sharia* –lleï islàmica– a l'Iran revolucionari, quan es van considerar contraris als interessos del país o de la seva gent (Halliday 2000b, 139-140).

Aquest exemple mostra que fins i tot en el cas més paradigmàtic d'un estat que segueix els preceptes de la religió, la influència de la identitat religiosa s'ha d'avaluar juntament amb els interessos materials. Es pot fer el mateix amb la política exterior iraniana –com han estudiat Maloney (2002) o Ehteshami (2002) –, o amb la transformació de Hezbollah i les seves relacions amb la República Islàmica.

Raymond Hinnebusch ha analitzat el paper de la identitat a l'hora de definir les relacions internacionals del Pròxim Orient. El seu marc teòric inclou la distinció entre les escoles de pensament constructivista i utilitarista: la primera emfatitza el paper de les identitats, mentre que la segona se centra en els interessos materials dels estats del Pròxim Orient. Sense negar el paper que les identitats culturals i religioses juguen al Pròxim Orient, Hinnebusch entén que el més important és avaluar el grau de rellevància de les identitats –o discursos– en oposició a les estructures materials (Hinnebusch 2005, 152). Cal remarcar que sota la seva categorització entre constructivistes i utilitaristes s'amaga una concepció política del paper de la cultura i la religió en les RI, com s'ha definit anteriorment. Contràriament als que ell anomena “primordialistes”, Hinnebusch entén que la predominança d'una certa identitat és el resultat d'una “complexa interacció entre factors conceptuals i “objectius”” (Hinnebusch 2005, 152). La seva concepció dels factors conceptuals és per tant diferent a la de la visió antropologista de la cultura i la religió a les RI, en la mesura que opta per una fórmula que engloba aquest tipus de factors juntament amb els objectivistes.

El marc teòric de Hinnebusch s'utilitzarà aquí per discutir el cas pràctic de Hezbollah i el paper que la seva identitat religiosa ha jugat en la transformació i les relacions internacionals del moviment. La identitat religiosa de Hezbollah es compararà també amb una identitat de resistència nascuda de la seva lluita contra l'ocupació israeliana al sud del Líban –una identitat construïda amb intencions materials i objectivistes–. Aquest cas pràctic ens permetrà concloure que les identitats culturals i religioses no es poden con-

siderar com variables independents i explicatives per si mateixes, sinó que cal estudiar-les tenint en compte els factors materials i els contextos nacional i regional. Com Dalacoura ha apuntat, “efectivament, l’Islam juga un paper en les relacions internacionals. (...) Però la contribució de l’Islam a la política no és “independent”” (Dalacoura 2000, 886-887). L’adaptació pragmàtica al sistema polític del Líban i la predominança dels interessos materials a les seves relacions estrangeres –especialment amb l’Iran– es consideraran com arguments que recolzen aquesta interpretació de la influència de les identitats i els discursos culturals i religiosos a les RI.

3. EL CAS PRÀCTIC DE HEZBOLLAH

3.1. UNA VISIÓ GENERAL DE HEZBOLLAH

Olivier Roy ha definit Hezbollah com un moviment islamista que abraça tres nivells. En primer lloc, es tracta d’un partit de caire comunitari que representa una part important de la població xiïta al Líban, tradicionalment marginada. En segon lloc, es tracta d’un partit nacionalista libanès que lluita contra l’ocupació israeliana del país. I finalment, es tracta d’un punt de l’eix que alia Síria i l’Iran, cosa que el transforma en un actor crucial al Pròxim Orient (Roy 2008, 103).

Pel que fa al nivell comunitari d’anàlisi, Hezbollah ha estat tradicionalment el defensor dels drets dels xiïtes al Líban. Els musulmans xiïtes són la comunitat confessional més àmplia al país, sumant el 55% de la població (Alagha 2006, 26). Tot i així, el seu estatus polític, social i econòmic permet descriure’ls com la “comunitat oprimida, menyspreada, aïllada i marginada del Líban” (Fuller i Rahim Francke 1999, 203). La seva representació política a les institucions del Líban va ser acordada en base al cens del 1932, que reconeixia els xiïtes com el tercer grup confessional més gran del país. El Pacte Nacional del 1943 va acordar als xiïtes el tercer lloc de la representació política, és a dir, el portaveu del parlament. Des d’aleshores, els xiïtes s’han sentit

exclosos de les institucions polítiques del Líban i s'han considerat "ciutadans de tercera classe", en relació als maronites i als musulmans sunnites (Alagha 2006, 23). Tanmateix, el seu reconeixement formal en el sistema polític confessional libanès va enfortir les demandes dels xiïtes per a una igualtat social i política (Fuller i Rahim Francke 1999, 210), una eina que Hezbollah ha estat utilitzant des dels seus orígens.

Els xiïtes també son víctimes d'uns major desigualtat social en comparació amb els seus homòlegs libanesos. Han viscut tradicionalment al sud del Líban, tot i que la creixent presència de l'Organització per l'Alliberament de Palestina (OAP) i els seus xocs violents amb Israel en aquesta zona va fer que molts xiïtes decidissin desplaçar-se als suburbis de Beirut. A més, els efectes de la guerra civil del Líban van provocar la concentració d'una gran quantitat de xiïtes empobrits als suburbis del sud de la capital.

A conseqüència de la manca d'inversió estatal en infraestructures i institucions socials a les zones predominantment xiïtes i del seu estatus econòmicament deprimat (Palmer Harik 2005, 83), Hezbollah ha construït una extensa xarxa de serveis socials i de benestar. S'han facilitat majoritàriament als xiïtes però no exclusivament, sovint "amb l'objectiu de subratllar i realçar la legitimitat de Hezbollah com un partit polític libanès de *bona fide*, més que amb l'objectiu de posar en dubte el sistema pluralista del Líban" (Palmer Harik 2005, 81). El treball social dut a terme per aquest moviment inclou escoles, hospitals, clíniques i diverses funcions governamentals bàsiques que l'estat no proporciona, com la recollida de deixalles o el subministrament d'aigua potable en suburbis altament poblats. A més, Hezbollah sempre ha estat conscient del fet que la seva resistència contra Israel ha estat una càrrega important per a la població civil, pel que ha augmentat els seus esforços de rehabilitació amb l'objectiu d'assegurar el recolzament del poble i evitar un gran malestar social contra la causa de Hezbollah (Qassem 2005, 86; Palmer Harik 2005, 81)⁸.

8. Per exemple, el recolzament financer de Hezbollah a aquelles famílies que han perdut la casa com a conseqüència de la guerra de 2006 contra Israel puja a 10.000-12.000 dòlars (Norton 2007a, 140). Aquest recolzament no tenia motivacions essencialment religioses, ja que se'n van beneficiar famílies afectades per la guerra independentment de les seves afiliacions religioses.

Hezbollah ha compartit el paper de protector de la comunitat xiïta amb el moviment Amal, una milícia fundada per Imam Musa al-Sadr al 1975. Amal va néixer amb la missió d'alliberar el sud del Líban de les tropes israelianes establertes allà per lluitar contra l'OAP. L'objectiu d'al-Sadr de defensar la gent del sud es compaginava amb l'ajuda als palestins en contra de les hostilitats israelianes. Tot i així, un cop Israel va haver establert la seva Zona de Seguretat al sud del Líban, es va començar a obrir un esvoranc entre els xiïtes i l'OAP (Alagha 2006, 30-32). Una elit xiïta dividida –enfortida per l'èxit de la Revolució Iraniana i més simpatitzant de la causa palestina– va conduir a un cisma a Amal, donant com a resultat la fundació de Hezbollah. Les diferències entre les dues organitzacions han resultat, ocasionalment, en xocs violents. Els més destacables van ser els combats del 1988-89 amb els que es pretenia imposar una hegemonia al sud (Norton 2007a, 43). Com Palmer Harik ha estudiat, la victòria de Hezbollah va conduir a una eliminació virtual d'Amal a diverses zones poblades de xiïtes, especialment als suburbis de Beirut (Palmer Harik 2005, 51). Esdeveniments recents a la política libanesa, com la coalició formada entre Amal i Hezbollah per les eleccions parlamentàries del 2005, han conduït a una aproximació entre ambdues organitzacions (Alagha 2005, 61).

El nivell nacional d'anàlisi en Hezbollah es veu representat per la lluita d'aquest moviment contra Israel i la seva participació a les eleccions del Líban des del 1992. Israel va entrar al Líban per primera vegada al 1978 per posar fi al llançament de coets de l'OAP que arribaven al nord del país, tot i que va ser la segona invasió, la del 1982, la que va desencadenar la fundació de Hezbollah. L'ocupació d'Israel va aconseguir desarrelar l'OAP del Líban (Alagha 2006, 32), però l'antic primer ministre israelià Ehud Barak va admetre que “quan vam entrar al Líban (...) no existia Hezbollah. Vam ser rebuts per la població xiïta del sud amb arròs i flors [a conseqüència del final de les hostilitats entre els combatents de l'OAP i l'exèrcit israelià]. Va ser la nostra presència allà la que va crear Hezbollah” (citat a Norton 2007a, 33). Les tàctiques de la guerrilla i la “jihad de baixa tecnologia” que Hezbollah va posar en pràctica (Palmer Harik 2005, cap. 9) van forçar la retirada comple-

ta d'Israel de la Zona de Seguretat al 2000⁹. Abans d'això, diverses “normes del joc” van emergir entre Hezbollah i l'exèrcit israelià, cosa que va implicar un reconeixement de facto del dret de Hezbollah a defensar el Líban contra la força ocupant (Norton 2007a, 83-88). Del 2000 a la guerra del Líban del 2006 només hi va haver episodis periòdics de violència, especialment en relació a les granges de Shebaa. Com veurem, la focalització de Hezbollah en aquest tema –i la seva aliança amb Síria– es considera una elecció estratègica per preservar la seva identitat de resistència i reforçar la seva credibilitat, com ho va ser la captura de dos soldats israelians que va conduir a l'erupció de la guerra del 2006¹⁰.

Paral·lelament a les activitats de resistència de Hezbollah, aquest moviment s'ha convertit en un partit polític majoritari. Les implicacions i les raons rere aquesta transformació s'exploraran en detall a la propera secció. Cal reconèixer, però, que la decisió de Hezbollah de participar al sistema polític del Líban no ha minat les seves activitats de resistència. De fet, el primer article de tots els seus programes d'eleccions parlamentàries des del 1992 s'ha referit a la necessitat de salvaguardar la identitat de resistència de Hezbollah (Alagha 2006, 60).

El nivell regional d'anàlisi, especialment les relacions de Hezbollah amb l'Iran, s'analitzarà al final d'aquest capítol. Com Saad-Ghorayeb ha assenyalat aclaridorament, “fins i tot segons els propis càlculs de Hezbollah, haurien calgut 50 anys més per tal que el moviment assolís els mateixos èxits sense el suport iranià” (Saad-Ghorayeb 2001, 14). Pel que fa al paper de Síria en aquest eix regional, Norton ha estudiat com les relacions de Damasc amb Hezbollah han seguit tradicionalment els principis de *realpolitik* (Norton 2007a, 35). Això ha implicat el recolzament de les accions de resistència de Hezbollah contra Israel amb l'objectiu de contribuir a desenvolupar la política de Damasc en relació a les Altures del Golan (Norton 2007a, 82). A la vegada, la implicació de Síria a la política de Beirut des de la seva retirada

9. La Zona de Seguretat, un cop els atacs de Hezbollah van haver obligat Israel a reduir la seva presència militar per primera vegada al 1985, cobria aproximadament el 10% del territori libanès (Norton 2007a, 81).

10. Aquestes accions es poden considerar un mal càlcul en la mesura que la reacció d'Israel va implicar la total destrucció d'alguns dels bastions de Hezbollah (Norton 2007a, 136). Això podria haver resultat ser contra-productiu per la reputació de Hezbollah al Líban, però també va permetre que aquest moviment mantingués la seva identitat de resistència (Leenders 2006).

al 2005 ha afectat també l'espectre polític del Líban, dividit avui entre la "Revolució del Cedre" –una aliança formada per sunnites, drusos i cristians amb l'objectiu de fer front a Síria i l'Iran i els seus aliats libanesos, principalment Hezbollah– i el "Grup del 8 de març" –agafant el seu nom de la marxa organitzada per Hezbollah i Amal "per agrair a Síria el seu suposat paper a l'hora de mantenir la pau al país" (Norton 2007a, 153; vegi's també Leenders 2007, 972-973).

3.2. LA IDENTITAT RELIGIOSA DE HEZBOLLAH

Hezbollah va néixer amb el lema de "Revolució Islàmica al Líban" imprès a la seva bandera. Al cap dels anys, la seva identitat religiosa s'ha diluït a mesura que els seus objectius s'han anat nacionalitzant. Aquesta secció analitzarà en primer lloc la prominència de la identitat religiosa dels orígens de Hezbollah, estretament vinculats al lideratge iranià. Posteriorment, explorarà la importància decreixent d'aquesta identitat un cop Hezbollah va haver publicat el seu document fundacional al 1985 i especialment des que va entrar al joc polític libanès al 1992. Aquests processos s'examinaran en referència al context polític creat a la postguerra civil libanesa i les prioritats canviants de la política exterior iraniana al final de la guerra Iran-Iraq i la mort de l'Aiatol·là Khomeini. Aquesta secció es conclourà amb una anàlisi sobre com la prominència de la identitat religiosa de Hezbollah s'ha reemplaçat per un pragmatisme polític creixent. De la mateixa manera, la focalització en els interessos nacionals es considerarà que ha afectat simultàniament a Hezbollah i a l'Iran, cosa que ha implicat una reducció de la dependència identitària d'aquest moviment islamista en relació a Teheran.

Arran del triomf de Khomeini i l'establiment de la República Islàmica, l'Iran va enviar, al 1982 durant la invasió israeliana, 1500 membres de la Guàrdia Revolucionària a la vall de la Beqa'a al Líban en un intent d'exportar la seva Revolució Islàmica (Saad-Ghorayeb 2001, 14). La "prominència de la ideologia religiosa de Hizbullah" va estar en voga del 1978 al 1985, any de la constitució formal d'aquest moviment islamista mitjançant la publicació de la Carta Oberta (Alagha 2006, cap. 2).

Durant aquest període, l'Iran va proporcionar el recolzament polític, financer i logístic per crear un moviment islàmic que fomentaria l'objectiu de la política exterior iraniana d'establir un gran estat islàmic (Kramer 1990, 106). A canvi del suport iranià, Hezbollah seguiria l'autoritat religiosa de l'Iran i seria fidel al líder religiós i polític de l'*umma*, l'Aiatol·là Khomeini (Alagha 2006, 112). L'estratègia rere una República Islàmica al Líban, que s'imposaria mitjançant un procés vertical, donava compte d'un projecte regional més ampli basat en la instauració de diverses repúbliques islàmiques en terres adjacents. La influència d'una identitat religiosa transnacional al període fundacional de Hezbollah es reflecteix en el compromís d'aquest moviment amb un projecte panislàmic i no només islàmic. El panislamisme es va reflectir clarament al document fundacional de Hezbollah, que afirmava que els seus membres es consideraven a si mateixos "els fills de l'*umma*". Hezbollah no va constituir un partit organitzat i tancat ni era un quadre polític hermètic, sinó que els seus membres estaven vinculats als musulmans del món sencer, tant a l'Afganistan, a l'Iraq o a les Filipines, "per una sòlida connexió doctrinal i religiosa de l'Islam"¹¹.

Per tant, els documents oficials publicats per Hezbollah durant aquest període, eviten referir-se al Líban o a l'Iran com estats sobirans, ja que això implicaria la negació del seu estatus de província pertanyent a una entitat islàmica més gran. Els estats nacionals es consideraven creacions artificials que no permetien els únics vincles que uneixen, els de l'Islam, per operar completament en una regió (Kramer 1990, 118). Com ha dit aquest autor, "si l'autoritat de Khomeini com a juriconsult just no té límits, aleshores qualsevol frontera que obstaculitza artificialment l'exercici d'aquesta autoritat és il·legítima" (Kramer 1990, 117).

Des del 1985, tanmateix, Hezbollah va començar a donar senyals d'una postura més moderada pel que fa a la seva postura político-religiosa. La Carta Oberta no exigia la imposició per coerció d'un estat islàmic al Líban. Demanava la "implementació d'un ordre islàmic sobre la base de l'elecció directa i lliure exercida pel poble" (citat a Alagha 2006, 228). El programa

11. Vegi's, sobre aquest tema, Alagha 2006, cap. 2.

polític de Hezbollah es va centrar en la seva lluita contra “els opressors”, representats pels “imperialistes”, els Estats Units, i “els sionistes”, Israel (Alagha 2006, 133). La crida a un sistema islàmic responia a la creença que aquesta era la millor forma d’assolir l’objectiu d’aturar la presència i intervenció exterior al Líban. Tot i així, no es podia imposar un estat islàmic per assolir aquest objectiu, ja que seria contrari al compromís de Hezbollah de lluitar contra l’opressió. És per això que Hezbollah va reconèixer “el dret a l’autodeterminació mitjançant l’elecció lliure del sistema de govern que [la població libanesa] consideri adequat, basat en el mutu acord” (Alagha 2006, 119). Per tant, la prominència de la identitat religiosa es va substituir, a la pràctica, per la nacionalització dels objectius de Hezbollah, que implicaven recolzar un règim polític adoptat lliurement al Líban i la fi de la intervenció estrangera.

La moderació creixent en l’actitud de Hezbollah va arribar al seu punt àlgid amb la decisió de participar a les eleccions del Líban. Aquest procés, anomenat *libanització* per diversos autors, ha fet augmentar el pragmatisme en el programa polític de Hezbollah (Hamzeh 1993; Ranstorp 1998) i ha implicat la transformació de Hezbollah d’una milícia radical a un partit majoritari” (Palmer Harik 2005), per bé que amb una branca armada.

La decisió de Hezbollah de participar a la competició política del Líban no va restar lliure de crítiques internes. Com Hamzeh ha suggerit, aquesta decisió va implicar tensions entre alguns líders que pregonaven la creació d’un estat islàmic al Líban independentment de l’ambient de la postguerra civil, i altres que defensaven la participació a la política libanesa. La segona facció en va sortir victoriosa, cosa que va minar les faccions extremistes del partit (Hamzeh 1993, 323-324). En conseqüència, Hezbollah no va defensar mai la creació d’un estat islàmic al Líban als seus programes polítics, tot i trobar-s’hi reflectida sempre la identitat islàmica del moviment (Alagha 2006, 183).

La transformació de Hezbollah no es pot entendre sense una referència al context del període de postguerra civil del Líban. Els acords de Ta’if signats al 1989 van acabar amb 15 anys de conflicte civil i van formalitzar el sistema polític confessional que va acordar privilegis polítics per a cadascuna de les comunitats religioses del Líban. Hezbollah, tot i ser crític amb el confessio-

nalisme polític des d'aquella data (Norton 1998), ha acceptat les noves normes del joc i ha entès que la millor manera de realçar el seu poder al Líban és participant a les seves institucions polítiques. Com Hamzeh ha escrit,

quan Hizbullah va prendre la decisió de participar, estava admetent clarament no només les realitats del sistema libanès, sinó també que el camí cap a un estat islàmic podria ser la participació en eleccions més que un intent de revolució. Per tant, l'aposta per l'evolució i no per la revolució s'ha convertit en la principal característica de la nova política de Hezbollah. (Hamzeh 1993, 325)

Cal complementar la prominència del pragmatisme polític de Hezbollah que Hamzeh descriu amb una advertència sobre les bases ideològiques d'aquest moviment. Hezbollah està, i continuarà estant, compromès amb una ideologia islàmica. No és probable que la seva identitat religiosa desaparegui, però tampoc ho és que impedeixi més adaptacions al *statu quo* del Líban. Com demostra la seva acceptació de facto del sistema polític de la postguerra, Hezbollah s'ha compromès a un discurs més pluralista en el paper de la religió, conscient que el dogma ideològic religiós pot ser contraproductiu per guanyar el recolzament popular. Pel que fa a això, Hezbollah "s'ha vist forçat per l'experiència política a donar menys èmfasi al discurs i temes morals i religiosos, i, per una qüestió de conveniència política, concentrar-se en afers més mundans que afecten al públic general" (Alagha 2006, 212). Exemples d'aquests afers inclouen el paper de Hezbollah en tant que moviment de resistència contra Israel, com s'analitzarà posteriorment, i la seva àmplia xarxa de serveis socials i de benestar oferts a la societat libanesa.

A més del context libanès dels anys 90, l'evolució dels esdeveniments a la política iraniana va tenir també un impacte remarcable en l'augment de pragmatisme de la identitat religiosa de Hezbollah. Com ja s'ha estudiat, cal considerar les perspectives d'establir un ordre islàmic al Líban tenint en compte el projecte panislàmic mantingut per l'Iran revolucionari. Però amb la derrota contra l'Iraq al 1988 i la mort de l'Aiatol·là Khomeini, la política exterior de la República Islàmica va patir un revés. Com ha assenyalat Chehabi, sota la presidència de Rafsanjani, "la política exterior iraniana tenia com a objectiu servir l'interès nacional de l'Iran més que exportar la

revolució” (Chehabi 2006, 288). El fervor revolucionari islamista va disminuir i es va substituir per consideracions més terrenals relacionades amb la posició de l'Iran en la política regional de poder. Anteriorment, Khomeini va comparar l'acceptació de la resolució 598 de l'ONU per part de l'Iran, que va posar fi a la seva guerra amb l'Iraq, amb el fet de “beure un calze de verí amarg” (citat a Maloney 2002, 109). Aquesta decisió va implicar que s'abandonés el projecte d'establir una República Islàmica a l'Iraq (Chehabi 2006, 295), cosa que va provocar un gran contratemps a la instauració d'aquesta forma de govern al Líban.

Hezbollah es va veure aleshores forçat a adaptar-se a aquesta nova situació regional. Com que els interessos de l'Iran s'havien redirigit cap a l'interior del país i el seu projecte panislàmic estava perdent força com a eina de política exterior, “la causa de Hizballah ja no semblava tan fantàstica” (Kramer 1990, 120). En conseqüència, la identitat religiosa d'aquest moviment islàmic va patir una doble transformació. Per una banda, la dependència de la identitat de Hezbollah cap a Teheran va disminuir. Independentment de si això va ser degut a dinàmiques internes de Hezbollah o a esdeveniments regionals, la llibertat de moviments de Hezbollah en relació al seu mentor ideològic ha anat en augment des dels anys 90. Diversos autors han afirmat que, encara que Hezbollah i l'Iran sempre gaudiran d'una aliança político-estratègica privilegiada, Hezbollah continuarà prenent les seves pròpies decisions sense la tutela iraniana (Kramer 1990; Palmer Harik 2005; Alagha 2006; Norton 2007a). Això ha estat especialment rellevant pel que fa a la posició de la República Islàmica com a autoritat religiosa per a Hezbollah. Per exemple, mentre que al 1992 la decisió de participar a les eleccions del Líban per primera vegada va dependre de les autoritats religioses iranianes, al 2005 Hezbollah va resoldre no demanar l'aprovació d'aquestes autoritats quan el moviment va decidir sumar-se al govern libanès (Alagha 2006, 192-193). No és probable que aquesta tendència canviï, fins i tot si la presidència de l'Iran no l'ocupin reformadors com Rafsanjani o Khatami, sinó conservadors prominents com Ahmadinejad (Alagha 2006, 193).

Per altra banda, i de manera més central per a aquest *working paper*, la identitat religiosa de Hezbollah ha perdut rellevància des de l'última dècada.

Com també va ser el cas de l'Iran, això ha vingut acompanyat d'un major pragmatisme en la relació entre la política interior i el discurs panislàmic. Mentre la situació política interna del Líban ha tingut un impacte remarcable en la transformació de Hezbollah, l'Iran ha vist com antigues forces, com la religió transnacional, han topar amb el límit que imposen els interessos materials en la política nacional (Shaffer 2006, 4-8). El resultat ha estat una reducció de la prominència de les identitats religioses en benefici de consideracions més pragmàtiques, cosa que s'ha demostrat aquí mitjançant l'estudi de la transformació dels objectius nacionals de Hezbollah i el context regional que envolta aquests esdeveniments.

3.3. LA IDENTITAT DE RESISTÈNCIA DE HEZBOLLAH

A principis dels anys 90, quan Hezbollah va entrar al joc polític libanès, al lema de la seva bandera ja no s'hi llegia la "Revolució Islàmica al Líban", sinó la "*Resistència Islàmica al Líban*" (Norton 2007a). Una altra identitat, una identitat de resistència, semblava estar imposant-se a la panislàmica. Seguint amb el fil de la decreixent prominència de la identitat religiosa analitzada a la secció anterior, aquest capítol estudiarà la *raison d'être* constant d'aquest moviment islàmic: la seva resistència a l'ocupació israeliana dels territoris libanesos (Saad-Ghorayeb 2001, 112).

El principal argument que plantejarem aquí serà que la identitat de resistència de Hezbollah ha estat la columna vertebral de la seva existència i que, com que aquesta identitat no ha contradit consideracions polítiques del moviment, ha estat senzill combinar-la amb una retòrica religiosa. En la mesura que el *leitmotiv* de Hezbollah s'ha conservat, aquest moviment no s'ha vist forçat a abandonar la seva identitat de resistència en benefici de consideracions més pragmàtiques. A més, ha aconseguit presentar la seva resistència a l'ocupació israeliana com a objectiu *nacional* i no només islàmic. Aquesta secció analitzarà en un primer moment com la identitat de resistència de Hezbollah sempre s'ha considerat un objectiu nacional, per bé que emmascarat sota l'estendard de la resistència islàmica. Com al

capítol anterior, aquesta identitat s'analitzarà en relació amb el context de postguerra civil al Líban a nivell nacional, i de la política exterior de l'Iran a nivell regional. La formació d'un front de rebuig d'Israel es presentarà aquí com a exemple de les dimensions regionals de la identitat de resistència de Hezbollah.

Com ens ho recorda Saad-Ghorayeb, la identitat de resistència de Hezbollah roman el seu "dossier fix i invariable" (Saad-Ghorayeb 2001, 112). Així, mentre la identitat ideològica i religiosa de Hezbollah ha evolucionat al llarg del temps, la seva identitat de resistència s'ha mantingut inalterada. Des de la segona invasió israeliana al sud del Líban al 1982, Hezbollah ha presentat la seva resistència, al mateix temps, com obligació religiosa i com deure nacional. L'objectiu de Hezbollah, com s'afirma a la seva Carta Oberta, era desencadenar "una veritable guerra de resistència contra les forces d'ocupació" (citat a Alagha 2006, 226), entre les que identificava Israel, però també França i els Estats Units. Demanava "eliminar [Israel] del mapa" com una manera d'"insistir i marcar el caire islàmic de la resistència de [Hezbollah], que conviu amb la seva naturalesa nacionalista i patriòtica" (citat a Alagha 2006, 231).

Els acords de Ta'if exigien el desarmament de totes les milícies libaneses, incloent-hi Hezbollah. Tot i així, l'aliança de Hezbollah amb Síria, que va conservar la custòdia política del país, va permetre que aquest moviment conservés les seves armes al sud del Líban per continuar el seu objectiu nacional de lluitar contra Israel (Saad-Ghorayeb 2001, 52-53). Aquesta situació va implicar un reconeixement *de facto* del paper de Hezbollah com a guardià de la sobirania libanesa respecte a la força d'ocupació. Des d'aleshores, Hezbollah ha accentuat la seva identitat de resistència per tal d'atreure un ampli suport dels vots de la societat libanesa. El vincle entre el deure nacional i religiós que representa la lluita contra Israel ha acomplert els dos objectius: ha ampliat el recolzament de la població xiïta al Líban i s'ha guanyat també la simpatia en altres sectors de votants libanesos, independentment de les seves afiliacions religioses o orientacions polítiques. Aquest equilibri ha permès que Hezbollah esdevingui un partit polític majoritari amb una branca armada, ajornant sine die el seu desarmament.

La retirada israeliana al maig del 2000 va ser un repte per al manteniment de la identitat de resistència de Hezbollah. Després d'un intens debat sobre si centrar-se només en l'escena política del Líban o mantenir la postura de resistència, els líders de Hezbollah van decidir que la tasca d'alliberament romania incompleta (Norton 2007b, 479). El fet que es concentrassin en les granges de Shebaa –una petita àrea situada a les Altures del Golan, ocupades per Israel– va servir d'excusa per mantenir la identitat de resistència de Hezbollah i, per tant, la seva legitimitat en les circumscripcions libaneses. Vinculant la seva identitat de resistència a una zona que no formava necessàriament part del territori libanès¹², Hezbollah ha deixat clar que la seva identitat de resistència és una “elecció estratègica” (Alagha 2006, 214). Aquesta elecció aconsegueix dues finalitats. Per una banda, recordar a Israel que les granges de Shebaa continuen sent una lluita inacabada permet a aquest moviment islamista presentar-se encara com un moviment nacionalista i patriòtic. I per l'altra, permet que Hezbollah mantingui la seva posició prominent al front de rebuig, consolidant així la seva aliança estratègica amb Síria i l'Iran. A continuació s'analitzarà el context regional que afecta la identitat de resistència de Hezbollah.

Des de la Revolució del 1979, l'hostilitat del règim iranià envers Israel ha estat constant. Segons Menashri, “aquest [ha estat] un dels pocs temes sobre els que la ideologia revolucionària i els interessos nacionals (...) semblaven estar d'acord” (Menashri 2001, 262). Això ha permès que l'Iran justifiqui la seva lluita contra Israel com un deure religiós, en la mesura que els interessos materials i el dogma religiós han coincidit al llarg del temps. Com s'ha argumentat anteriorment, també és el cas de les identitats religiosa i de resistència de Hezbollah.

Amb la fi de la guerra Iran-Iraq, la política exterior de l'Iran va començar a veure Israel com el principal enemic de la regió, després de la seva derrota contra Saddam Hussein. A més d'això, la política exterior panislàmica de l'Iran va cedir a consideracions més pragmàtiques. Segons Trita Parsi, els lligams inicials entre Israel i l'Iran, que es van establir sobre la base de les seves rivalitats comunes en relació als règims àrabs, van donar pas a una rivalitat oberta entre els dos països, competint aquest cop per una part més

12. Segons Norton, les granges de Shebaa són una de les nombroses anomalies que existeixen a la frontera libano-síria, on els límits són o bé ambigus o bé inestables (Norton 2007b, 479).

gran del pastís de l'equilibri de forces de la regió (Parsi 2007). Les consideracions geopolítiques durant la primera meitat dels anys 90 van fer que l'Iran es convertís en un adversari de primera línia per a l'estat jueu, cosa que va provocar que tots dos països “descriessin el seu conflicte essencialment estratègic com un xoc ideològic” (Parsi 2007, 2). La victòria de la coalició liderada pels Estats Units i el Regne Unit a l'Iraq durant la Guerra del Golf va servir per augmentar la por d'Israel a un ressorgiment de la influència iraniana a la regió.

La creació d'un eix de rebuig i el seu ús del conflicte palestí és particularment il·lustratiu de com les identitats i els discursos religiosos s'han dirigit a la consolidació de la influència geoestratègica. La postura de la República Islàmica de l'Iran sobre Palestina –així com la de Hezbollah– ha entès normalment l'alliberament de Palestina com un deure religiós que requereix la lluita contra “l'entitat opressora sionista” (Saad-Ghorayeb 2001, Alagha 2006). En aquest sentit, ambdós actors s'han oposat tradicionalment als processos de pau entre Israel i els líders àrabs. Especialment als anys 90, quan el Pròxim Orient va implicar-se en els processos de pau celebrats a Madrid (1991) i a Oslo (1993), l'Iran va fomentar aliances diplomàtiques per unir els moviments que s'oposaven a les converses arabo-israelianes sobre Palestina. És especialment representativa la “Conferència de Solidaritat amb els pobles musulmans de Palestina” organitzada a Teheran al 1991 per condemnar el procés de pau de Madrid i per proporcionar recolzament als moviments islàmics palestins (Roy 1996, 122; Menashri 2001, 283-284; Parsi 2007, 151-156).

Aquestes iniciatives van consolidar la creació d'un front de rebuig que va acollir l'Iran i Hezbollah, xiïtes; els moviments palestins, com Hamas, sunnites; i en certa manera, Síria. Més que una identitat religiosa comuna, aquest eix es va caracteritzar pel seu rebuig a l'estat israelià, així com per la seva oposició a la ingerència estrangera al Pròxim Orient, especialment per part dels Estats Units. Com ha assenyalat Khalili, la identitat que comparteixen els membres d'aquest eix, basada en un enemic comú, ha permès la creació d'una aliança duradora sobre la base de la solidaritat (Khalili 2007, 279-280). Tot i ser diferents, les identitats religioses d'aquests actors no

han pogut impedir que aquesta aliança perdurés i alimentés un “capital simbòlic” basat en la seva identitat de resistència comuna (Leenders 2007).¹³

La *palestinització* dels objectius de Hezbollah proporcionen un bon exemple del paper actual del front de rebuig a la política del Pròxim Orient. Sovint descrit com un deure religiós, aquest moviment islamista ha utilitzat tradicionalment la causa palestina com un mitjà per avançar en la seva política anti-israeliana (Khalili 2007, 287). Hezbollah ha aportat recolzament en forma de formació, intel·ligència i logística a diversos grups palestins, com ara Hamas o la Jihad Islàmica palestina. Això ha afavorit “la defensa de la causa palestina per part de Hizbullah i el foment de la lluita armada dels palestins, [que] reproduïxen i reforcen la lluita militar de Hizbullah contra Israel” (Khalili 2007, 296).

El front de rebuig d’Israel també persegueix l’objectiu regional d’impedir la ingerència americana a la regió. La guerra del 2006 entre Israel i Hezbollah és especialment representativa de la consolidació d’aquesta aliança estratègica sobre la base d’una identitat de resistència compartida. Per una banda, diversos autors van descriure la guerra com una guerra subsidiària entre l’Iran i els Estats Units (Schiff 2006, Fuller 2006-07), convertint aquest conflicte local en una part del que Leenders ha anomenat “formació de conflicte regional” al Pròxim Orient (Leenders 2007). Per l’altra, la guerra va oferir a Hezbollah l’oportunitat de “recuperar la seva causa” (Leenders 2006) i presentar-se a si mateix com l’avantguarda del front de rebuig. Els seus assoliments durant la guerra van reforçar els seus lligams amb els grups palestins, que han unit el seu destí a la identitat de resistència de Hezbollah.

Aquesta secció ha demostrat que la identitat de resistència de Hezbollah s’hauria de considerar una pedra angular del moviment des dels seus orígens. Hezbollah ha presentat la seva resistència contra Israel com un objectiu nacional, cosa que ha permès que aquest moviment mantingués les seves capacitats militars. A més, no ha sorgit cap contradicció aparent

13. El que s’identifica aquí com el front de rebuig s’ha estudiat per part de diversos autors com “l’Eix Xiïta” (vegi’s especialment Nasr 2007, i Roy 2008). Tot i així, es prefereix la denominació anterior en la mesura que no emfatitza una aliança basada en identitats fonamentals compartides, sinó en una interpretació matisada de les complexitats de la regió (vegi’s Leenders 2007, 947). A més, el terme *front de rebuig* permet la inclusió de grups sunnites com ara els moviments islamistes palestins i Síria.

entre la identitat religiosa de Hezbollah i el seu objectiu nacional de resistir l'ocupació estrangera. Això ha facilitat la preservació d'un discurs englobant ambdues identitats, que al seu torn ha permès l'ampliació del seu recolzament popular. A nivell regional, Hezbollah ha estat una peça clau del front de rebuig a la ingerència d'Israel i dels Estats Units a la regió. En aquest cas, els interessos geoestratègics i materials han predominat a l'interior de l'aliança. Les diferències religioses entre els moviments palestins sunnites, per una banda, i l'Iran i Hezbollah, xiïtes, per l'altra, s'han superat mitjançant una identitat de resistència mútua contra un enemic comú. Ambdós nivells d'anàlisi, el nacional i el regional, ens fan concloure que la identitat de resistència de Hezbollah s'ha de considerar, com a mínim, tant important com la seva identitat religiosa, cosa que recorda la necessitat d'analitzar les identitats culturals i religioses juntament amb els factors objectivistes a l'hora d'avaluar la seva influència en les RI.

4. CONCLUSIÓ

El punt d'inici d'aquest *working paper* era una hipòtesi sobre si la identitat religiosa de Hezbollah hauria de considerar-se un factor determinant en la seva transformació i les seves relacions internacionals o si, contràriament a això, s'hauria de veure com només un element més que influeix en la raó de ser d'aquest moviment. El supòsit inicial era que la identitat de Hezbollah té múltiples dimensions i que les identitats religiosa i de resistència han de rebre el mateix tractament en l'estudi d'aquest moviment. Així, esdevenia necessari avaluar el paper de la identitat religiosa respecte a les consideracions materials que reforcen la influència de Hezbollah a nivell nacional i regional.

Els resultats d'aquest article revelen que la prominència de la identitat religiosa de Hezbollah ha disminuït quan ha xocat amb els seus objectius nacionals. En un primer moment, Hezbollah va rebutjar l'estat libanès en benefici d'un sistema polític panislàmic, però aquesta postura ha donat pas a una adaptació pragmàtica al sistema polític libanès i a la seva participació

en eleccions nacionals i locals. Segons Shaffer, els dilemes polítics entre els interessos materials i culturals obliga els actors que s'identifiquen amb ideologies transnacionals com l'Islam a prendre decisions que sovint prioritzen factors materials (Shaffer 2006). Si aquesta és una característica comuna dels moviments transnacionals, el cas pràctic presentat en aquest *working paper* suggereix que és possible comparar l'evolució de Hezbollah i la d'altres moviments islamistes, com el Hamas palestí o els Germans Musulmans.

El context iranià de la fi de la guerra Iran-Iraq i la mort de l'Aiatol·là Khomeini també van afectar les prioritats de la política exterior de la República Islàmica i, en conseqüència, la relació de Hezbollah amb Teheran. Aquest període va presenciar la nacionalització dels interessos de tots dos actors, obligant Hezbollah a abandonar el seu antic projecte panislàmic. L'abandó del compromís de Hezbollah d'imposar un ordre islàmic al Líban mitjançant un procés vertical i l'acceptació d'aquest moviment del dret dels libanesos a expressar lliurement les seves prioritats polítiques constitueixen bons exemples d'aquests processos. Des que va entrar al joc polític, Hezbollah s'ha adonat que centrar-se en els interessos nacionals és la millor manera d'incrementar el seu suport popular, cosa que ha provocat una reducció de l'èmfasi en temes morals i religiosos.

Mentre el discurs religiós de Hezbollah ha perdut pes al llarg del temps, la seva identitat de resistència ha romàs inalterable. El procés de *libanització* dut a terme per Hezbollah als anys 90 va coincidir amb la imatge d'aquest moviment com a defensor de l'estat libanès contra l'ocupació israeliana. L'absència de contradicció aparent entre l'objectiu nacional de Hezbollah i el seu deure religiós de lluita contra l'opressor ha facilitat la preservació de la retòrica religiosa del moviment islàmic. A més, la formació d'un front de rebuig a nivell regional ha permès que Hezbollah posi la seva identitat de resistència al centre dels seus fonaments. La seva popularitat entre els moviments islamistes palestins ha ajudat a crear una aliança contra l'enemic comú, Israel, passant per sobre de les divisions religioses entre l'Islam sunnita i el xiïta.

Després de la retirada israeliana al 2000, Hezbollah ha deixat clar que la seva lluita ha esdevingut una elecció estratègica. A nivell nacional, l'aliança prosiriana de Hezbollah amb grups polítics heterogenis, com el partit cristià

de Michel Aoun i Amal, han permès que Hezbollah mantingui els seus objectius estratègics al Líban, deixant de banda les fidelitats religioses. L'interès material de lluitar contra Israel ha persistit i, a nivell regional, també ho ha fet el front de rebuig. Aquesta aliança també ha continuat utilitzant una retòrica religiosa en la lluita contra Israel, però això no invalida la premissa teòrica bàsica d'aquest *working paper* segons la qual les identitats religioses han d'examinar-se juntament amb les consideracions materials i els contextos interiors i regionals.

Per tant, la identitat religiosa de Hezbollah no es deriva de la seva naturalesa essencial ni ha determinat la transformació o les relacions internacionals del moviment. Més aviat s'ha exhibit quan ha "convingut" als interessos de Hezbollah. La retòrica islàmica de Hezbollah s'ha adaptat a circumstàncies internes i regionals però la naturalesa islàmica d'aquest moviment no ha determinat el seu comportament nacional i internacional. La seva identitat religiosa s'ha de prendre en consideració en estudiar aquest moviment islamista, però no se l'ha de considerar un factor determinant del seu paper en la política del Pròxim Orient.

Aquesta anàlisi ens fa donar la raó a Hinnebusch sobre la necessitat d'omplir el buit entre el constructivisme i l'utilitarisme o la interacció entre les identitats i les estructures materials (Hinnebusch 2005, 169-170). La interpretació política de les identitats culturals i religioses estudiada en la primera part d'aquest article és l'única que permet omplir aquest buit, en la mesura que no considera les identitats religioses com una característica permanent i essencial dels actors internacionals. L'abandó d'elements bàsics de la identitat religiosa per part de Hezbollah a final dels anys 80 i el seu procés de *libanització* insinuen un altre aspecte que requereix una recerca més aprofundida: l'adaptació de premisses ideològiques bàsiques dels moviments polítics, tant islamistes com no, quan esdevenen actors dels sistemes polítics nacionals, i la importància dels factors d'identitat en processos de cooptació.

L'anàlisi de la transformació de Hezbollah d'una milícia radical a un partit polític majoritari i les seves relacions internacionals han servit de cas pràctic rellevant per defensar la interpretació política de les identitats culturals

i religioses en les RI. Partint de conviccions islamistes consistents, l'evolució d'aquest moviment ha seguit factors pragmàtics i materialistes en lloc del dogma religiós. En conseqüència, i en mesura que la identitat religiosa de Hezbollah no ha tingut una incidència determinant, les concepcions polítiques de les identitats culturals i religioses proporcionen la millor eina analítica per entendre la transformació de les identitats i els discursos de Hezbollah.

BIBLIOGRAFIA

- Alagha, Joseph Elie. 2006. *The Shifts in Hizbullah's Ideology. Religious Ideology, Political Ideology, and Political Program*. Leiden: ISIM / Amsterdam University Press.
- Chehabi, H.E. 2006. “Iran and Lebanon after Khomeini” a Chehabi, H.E. (ed.) *Distant Relations. Iran and Lebanon in the Last 500 Years*. Londres: I.B. Tauris.
- Dalacoura, Katerina. 2000. “Unexceptional politics? The impact of Islam on International Relations”. *Millennium: Journal of international studies* 29, no. 3 (2000), pàg. 879-887.
- Dalacoura, Katerina. 2001. “Islamist Movements as Non-state Actors and their Relevance to IR” a Josselin, Daphne i Wallace, William (eds.) *Non-State Actors in World Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Ehteshami, Anoushiravan. 2002. “The Foreign Policy of Iran” a Hinnebusch, Raymond i Ehteshami, Anoushiravan (eds.) *The Foreign Policies of Middle East States*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Fox, Jonathan i Sandler, Shmuel. 2006. *Bringing Religion into International Relations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Fuller, Graham E. 2006-07. “The Hizballah-Iran Connection: Model for Sunni Resistance”. *The Washington Quarterly*. Vol.30, No1., pàg. 139-150.
- Fuller, Graham E. i Rahim Francke, Rend. 1999. *The Arab Shi'a. The Forgotten Muslims*. Nova York: San Martin's Press.
- Goodarzi, Jubin M. 2006. *Syria and Iran. Diplomatic Alliance and Power Politics in the Middle East*. Londres: I.B. Tauris.
- Halliday, Fred. 1996. *Islam and the Myth of Confrontation*. Londres: I.B. Tauris & Co. Ltd. Versió traduïda publicada: Halliday, Fred. 2005. *El Islam y el mito del enfrentamiento*. Barcelona: Edicions Bellaterra.
- Halliday, Fred. 2000a. “Culture and International Relations: A New Reductionism?” a Ebata, Michi i Neufeld, Beverly (eds.) *Confronting the Political in International Relations*. Londres: Macmillan.

- Halliday, Fred. 2000b. *Nation and Religion in the Middle East*. London: Saqi Books.
- Hamzeh, Nizar. 1993. “Lebanon’s Hizbullah: From Islamic Revolution to Parliamentary Accommodation”. *Third World Quarterly*. Vol.14, No.2., pàg. 321-337.
- Hinnebusch, Raymond. 2005. “The Politics of Identity in Middle East International Relations” a Fawcett, Louise (ed.) *International Relations of the Middle East*. Oxford: Oxford University Press.
- Huntington, Samuel P. 1993. “The Clash of Civilizations?”. *Foreign Affairs*. Num. 72 (3). pàg. 22–49.
- Jaber, Hala. 1997. *Hezbollah. Born with a Vengeance*. Nova York: Columbia University Press.
- Jahn, Beate. 2000. *The Cultural Construction of International Relations. The Invention of the State of Nature*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Khalili, Laleh. 2007. ““Standing with My Brother”: Hizbullah, Palestinians, and the Limits of Solidarity”. *Comparative Studies in Society and History*. Vol.49, No.2., pàg. 276-303.
- Kramer, Martin. 1990. “Redeeming Jerusalem: The Pan-Islamic Premise of Hizbullah” a Menashri, David (ed.) *The Iranian Revolution and the Muslim World*. Oxford: Westview Press.
- Kratochwil, Friedrich. 2000. “Constructing a New Orthodoxy? Wendt’s Social Theory of International Politics and the Constructivist Challenge”. *Millennium: Journal of International Studies*. Num. 29., pàg. 73-101.
- Lapid, Yosef. 1996. “Culture’s ship: returns and departures in IR theory” a Lapid, Yosef i Kratochwil, Friedrich (eds.) *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Lawson, Stephanie. 2006. *Culture and Context in World Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Leenders, Reinoud. 2006. “How the Rebel Regained His Cause: Hizbullah & the Sixth Arab-Israeli War”. *MIT Electronic Journal of Middle East Studies*. Vol. 6, Summer, pàg. 38-56.
- Leenders, Reinoud. 2007. ““Regional Conflict Formations”: Is the Middle East Next?”. *Third World Quarterly*. Vol.28, No.5., pàg. 959-982.

- Maloney, Suzanne. 2002. “Identity and Change in Iran’s Foreign Policy” a Telhami, Shibley i Barnett, Michael (eds.) *Identity and Foreign Policy in the Middle East*. Ithaca: Cornell University Press.
- Menashri, David. 2001. *Post-Revolutionary Politics in Iran. Religion, Society and Power*. Londres: Frank Cass.
- Nasr, Vali. 2007. *The Shia Revival. How Conflicts within Islam Will Shape the Future*. Nova York: W.W. Norton & Company.
- Ned Lebow, Richard. 1995. “The Long Peace, the End of the Cold War, and the Failure of Realism” a Ned Lebow, Richard i Risse-Kappen (eds.) *International Relations Theory and the End of the Cold War*. Nova York: Columbia University Press.
- Norton, Augustus Richard. 1998. “Walking between Raindrops: Hizballah in Lebanon”. *Mediterranean Politics*. Vol.3, No.1., pàg. 81-102.
- Norton, Augustus Richard. 2007a. *Hezbollah. A Short Story*. Princeton: Princeton University Press.
- Norton, Augustus Richard. 2007b. “The Role of Hezbollah in Lebanese Domestic Politics”. *The International Spectator*. Vol.42, No.4., pàg. 475-491.
- Palmer Harik, Judith. 2005. *Hezbollah. The Changing Face of Terrorism*. Londres: I.B. Tauris.
- Parsi, Trita. 2007. *Treacherous Alliance. The Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States*. New Haven i Londres: Yale University Press.
- Qassem, Naim. 2005. *Hizbullah. The Story from Within*. Londres: Saqi Books.
- Ramazani, R.K. 1990. “Iran’s Export of the Revolutions: Politics, Ends, and Means” a Esposito, John L. *The Iranian Revolution. Its Global Impact*. Miami: Florida International University Press.
- Ranstorp, Magnus. 1998. “The Strategy and Tactics of Hizballah’s Current “Lebanonisation Process””. *Mediterranean Politics*. Vol.3, No.1., pàg. 103-134.
- Roy, Olivier. 1996. *The Failure of Political Islam*. Cambridge: Harvard University Press.
- Roy, Olivier. 2008. *The Politics of Chaos in the Middle East*. Londres: Hurst & Co.

- Saad-Ghorayeb, Amal. 2001. *Hizbullah. Politics and Religion*. Londres: Pluto Press.
- Schiff, Ze'ev. 2007. "Israel's War With Iran". *Foreign Affairs*. Vol.85, No.6., pàg. 23-31.
- Shaffer, Brenda. 2006. "Introduction: The Limits of Culture" a Schaffer, Brenda (ed.) *The Limits of Culture. Islam and Foreign Policy*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Telhami, Shibley i Barnett, Michael (eds.). 2002. *Identity and Foreign Policy in the Middle East*. Ithaca: Cornell University Press.
- Thomas, Scott. 2005. *The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations*. Nova York: Palgrave Macmillan.
- Tomlinson, John. 2003. "Globalization and Cultural Identity" a Held, David i McGrew, Anthony (eds.) *The Global Transformations Reader. An Introduction to the Globalization Debate*. Cambridge: Polity Press.
- Verweij, Marco et al. 1998. "Culture in World Politics: an Introduction" a Jacquin-Berdal, Dominique et.al. (eds.) *Culture in World Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Wendt, Alexander. 1996. "Identity and Structural Change in International Politics" a Lapid, Yosef i Kratochwil, Friedrich (eds.) *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Wendt, Alexander. 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

INTERNATIONAL
CATALAN
INSTITUTE

FOR PEACE

GRAN VIA, 658 BAIX. 08010 BARCELONA
T. +34 93 554 42 70 | F. +34 93 554 42 80
ICIP@GENCAT.CAT | WWW.ICIP.CAT